

БАДИЙ-ЭСТЕТИК ҚАДРИЯТЛАР ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИКЛАРИ

ТерДУ катта ўқитувчиси БХ.Каримова

Қадрият тушунчаси махсус фалсафий лугатда XIX асрнинг 60-йилларида пайдо бўлганлиги таъкидлаб ўтилган. Фалсафий лугатнинг 5-жилдида қадриятга қўйидагича таъриф берилган: «Қадрият фалсафий ва социологик тушунча. У биринчидан, бир обьектнинг ижобий ва салбий қимматини, иккинчидан, ижтимоий онгнинг норматив белгиловчи-баҳоловчи жиҳатини ифода этади».

“Қадриятлар ва ижтимоий тараққиёт” номли илмий ишлар тўпламида «Қадрият дейилганда, инсон ва инсоният учун аҳамиятли бўлган миллат, элат ва ижтимоий гурухларнинг манфаатлари ва мақсадларига хизмат қиласиган ва шу туфайли улар томонидан баҳоланиб, қадрланадиган табиат ва жамият неъматлари ҳодисалари мажмуини тушунмоғимиз лозим», деб таъкидлаб ўтилган.

«Мустақиллик изоҳли илмий-оммабоп луғат»да, «Қадриятлар – жамиятда кишилар ўртасида обрўга, эътиборга, ҳурматга, нуфузга, аҳамиятга эга кишилар, муносабатлар, ҳолатлар, моддий нарсалар ва маънавий бойликлар мажмуаси» деган таъриф берилган.

Ушбу мақолада бадиий-естетик қадриятлар хақида фикр юритамиз.

Бадиий-естетик қадриятлар. Эстетик омиллар, бошқача айтганда, кенг маънода бадиий-естетик қадриятларни яратиш, сақлаш, тарқатиш, идрок қилиш ва авлоддан авлодга етказиш тизими жамият ва инсоннинг юксалиши учун энг кучли, энг самарали таъсир этадиган воситалар ва усулларни ифода этади. Бинобарин, инсон ҳаётини эстетик фаолиятни амалга оширадиган муҳитсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. Бадиий-естетик қадриятлар эса инсоннинг руҳий – психологик олами билан бевосита боғлиқ бўлганлигидан уларнинг таъсирида маънавийликнинг юксалиши учун муҳим замин яратади. Хегель ёзганидек, эстетик ҳиссиёт гўзалликнинг бир кўриниши, гўзаллик эса маънавийликнинг ифодасидир.

Шундай қилиб, бадиий-естетик омиллар асосан адабиёт ва санъат асарлари, халқ бадиий хунармандчилиги намуналари эстетик қимматдор миллий анъаналар, маросимлар тарзида намоён бўлади ва инсоннинг маънавий юксалишида муҳим роль ўйнайди. Бадиий-естетик омилларнинг намоён

бўлиши қонуниятлари кўлами ва функциялари “бадиий-эстетик реаллик” деган тушунчада ифодаланади. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, бу тушунчани ифодалайдиган обьект – жамиятнинг маънавий ҳаёти ўзига хос, алоҳида фаол соҳадир. Эстетикага оид асарларда уни санъатшунослик ва эстетиканинг бадиий тадқиқотчилик фаолияти, ташкилий-маърифий, бадиий-эстетик фаолият, таржимачилик ва ижрочилик фаолияти, ташкилий-бадиий ва ташкилий-маърифатпарварлик фаолияти; бадиий-эстетик ва маданий меросни асраб авайлаш бўйича фаолият, бадиий-рекламанинг тарғиботчилик фаолияти, тарбиявий эстетик-бадиий фаолият, бадиий қадриятларни кўпайтириш ва тақсимлаш бўйича фаолият каби тузилмалар ўзаро боғлиқ ҳолда амал қиласди .

Бу тизимга кишиларнинг санъатга доир фикр-мулоҳазалари, бу соҳада ўзаро фикр алмашиш жараёнлари, эстетик ижод соҳибларининг ўз муҳлислари билан учрашувларини ҳам киритиш мумкин. Шунингдек, бадиий коммуникация асосида эстетик ижод маҳсулотлари идрок этилгач, унинг оқибатида туғиладиган таассуротларни ҳам бу жараёндан четда қолдириб бўлмайди. Шуни таъкидлаш зарурки, бу жараён ижтимоий жиҳатдан шартланган бадиий фаолият бўлиб, унинг таъсири ижобий ёки салбий маънога эга бўлиши мумкин.

Бадиий-эстетик реаллик жамият маънавияти тизимида фаолият билан боғлиқ бўлган нисбий мустақил соҳадир. Унинг мазмунини бадиий-эстетик қадриятларни ишлаб чиқариш, жамият аъзолари ўртасида тарқатиш ва ўзлаштириш ташкил этади. Шунга кўра, бадиий-эстетик реаллик бир-бири билан узвий боғланган бадиий-эстетик қадриятларни ишлаб чиқариш тизими; бадиий-эстетик қадриятларни асраб-авайлаб сақлаш ва тарқатиш тизими бу қадриятларни идрок қилиш ва ўзлаштириш тизимидан иборатdir.

Бадиий-эстетик омиллар асосан адабиёт ва санъат асарлари, халқ бадиий хунармандчилиги намуналари эстетик қимматдор миллий анъаналар, маросимлар тарзида намоён бўлади ва инсоннинг маънавий юксалишида муҳим роль ўйнайди. Бадиий-эстетик омилларнинг намоён бўлиши қонуниятлари кўлами ва функциялари “бадиий-эстетик реаллик” деган тушунчада

ифодаланади. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, бу тушунчани ифодалайдиган объект – жамиятнинг маънавий ҳаёти ўзига хос, алоҳида фаол соҳадир. Эстетикага оид асарларда уни санъатшунослик ва эстетиканинг бадиий тадқиқотчилик фаолияти, ташкилий-маърифий, бадиий-эстетик фаолият, таржимачилик ва ижрочилик фаолияти, ташкилий-бадиий ва ташкилий-маърифатпарварлик фаолияти; бадиий-эстетик ва маданий меросни асрар авайлаш бўйича фаолият, бадиий-рекламанинг тарғиботчилик фаолияти, тарбиявий эстетик-бадиий фаолият, бадиий қадриятларни кўпайтириш ва тақсимлаш бўйича фаолият каби тузилмалар ўзаро боғлиқ ҳолда амал қиласди.

Бадиий қадриятлар – санъат дурданалари бўлиб, инсонда эстетик ҳиссиётни уйғотади, уни эстетик жиҳатдан тарбиялади. Бадиий қадрият – мана шу қадрият мезонлари талабларига жавоб берувчи санъат асари, унинг асосида гўзаллик ўзининг кўплаб кўринишларида асосий мезонлар белгиси ҳисобланиб, унда эстетик ва бадиий қадриятлар маълум нисбатларда бўлади. Бадиий қадриятларнинг мазмунида у ёки бу санъат тили ёрдамида эстетик мазмун ва бадиий образда берилган “гўзаллик қонунлари бўйича” акс эттирилган ва қайта яратилган борлиқ акс этади.

Бадиий-естетик қадриятлар ўз ўрнида аҳамиятлидир. Ўзбек халқига хос бўлган барча қадриятлар инсонни юксалиш сари етаклайди. Ундаги инсонга хос бўлган ҳар бир фазилатини шакллантиради. Шунинг учун ҳам ҳар бир қадрият асрлар оша аждоддан авлодга ўтиб келмоқда. Қадриятларимизни асрар-авайлашни ёшлар онгига сингдирмоқ зарур.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

- 1.Ходжаев Б.Х. Педагогик аксиология. – Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2011.
2. Педагогика. // М.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Файласуфлари Миллий жамияти, 2010.
- 3.Қодиров Б. Комил инсон тарбияси. – Т.: «Меҳнат» нашриёти, 2001.
- 4.Хошимов К., Нишонова С. Педагогика тарихи. – Т.: Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхона нашриёти, 2005.